

О.В. Коваленко, к.е.н., старш. наук. співроб.,
Інститут продовольчих ресурсів НААН

ІННОВАЦІЙНА ІНФРАСТРУКТУРА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Розроблено класифікацію об'єктів інфраструктури, визначено їхні типи, функції, властивості, стан розвитку. Обґрунтовано, що за умов насичення продовольчих ринків традиційними товарами, сучасного споживача приваблює продукція більш високої якості й вузько-функціонального призначення. Зазначено, що особливості виробництва харчових продуктів вимагають використання спеціальної виробничої бази та дотримання відповідних стандартів. Тому виробники харчової продукції надають переваги послугам бізнес-інкубаторів, які найбільше тяжіють до виконання соціальної місії, надаючи в оренду на пільгових умовах склади, виробничі та офісні приміщення. Доведено необхідність підвищення дієвості бізнес-майданчиків, наукової, освітньої та нормативно-правової інфраструктури, що дасть можливість підвищити ефективність інноваційної системи.

Ключові слова: інноваційна інфраструктура, бізнес-інкубатори, технопарки, харчова промисловість, інноваційна діяльність.

O.V. Kovalenko, Ph. D. Economy, sen. res. worker,
Food Resources Institute of NAAS

INNOVATION INFRASTRUCTURE OF PROVIDING OF DEVELOPMENT OF FOOD INDUSTRY

This article presents the classification of infrastructure, defined by their types, functions, properties, state of development. Higher-quality and specific functional products are proved to attract contemporary consumers – allowing for the saturations of the market with conventional goods. The specialties of food production are shown to pretend that the special production base is used and corresponding standards are observed. So food producers preferably select services of business incubators, which perform a social mission providing preferential terms for rent of warehouses, industrial and office premises. The necessity of increasing the efficiency of business areas, the scientific, educational and legal infrastructure is proved to improve the efficiency of the innovation system.

Keywords: innovative infrastructure, business incubators, technology parks, food industry, innovative activity.

O.V. Kovalenko, к.э.н., старш. науч. сотр.,
Институт продовольственных ресурсов НААН

ИННОВАЦИОННАЯ ИНФРАСТРУКТУРА ОБЕСПЕЧЕНИЯ РАЗВИТИЯ ПИЩЕВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

Разработана классификация объектов инфраструктуры, определены их типы, функции, свойства, состояние развития. Обосновано, что в условиях насыщения продовольственных рынков традиционными товарами, современного потребителя привлекает продукция более высокого качества и узкофункционального назначения. Отмечено, что особенности производства пищевых продуктов требуют использования специальной производственной базы и соблюдения соответствующих стандартов.

Поэтому производители пищевой продукции отдают преимущества услугам бизнес-инкубаторов, которые выполняют социальную миссию, предоставляя в аренду на льготных условиях склады, производственные и офисные помещения. Доказана необходимость повышения действенности бизнес-площадок, научной, образовательной и нормативно-правовой инфраструктуры, что позволит повысить эффективность инновационной системы.

Ключевые слова: инновационная инфраструктура, бизнес-инкубаторы, технопарки, пищевая промышленность, инновационная деятельность.

Актуальність дослідження. Важливим фактором, що впливає на розвиток і ефективність інноваційних процесів, є інфраструктура. Це своєрідне інституціональне поле, в якому зароджуються, матеріалізуються і через комерційне використання набувають ознак інноваційного продукту науково-технічні ідеї, які виникають на тих чи інших етапах суспільного розвитку [1].

У глобалізованому світі відбувається перехід до інфраструктурного типу організації бізнесу. Існуючі світові інфраструктурні мережі (фінанси, інформація, зв'язок, транспорт, енергозабезпечення, стандартизація, освітні системи та ін.), що швидко розвиваються, досягли такого поширення, що з систем, залежних від виробництва й торгівлі, перетворюються на системи, які управляють функціонуванням і розвитком останніх. Нині можна спостерігати як окремі галузі промисловості занепадають або вже остаточно припинили своє існування через їх відрив від світової інфраструктури. І, навпаки, неочікувано швидко виникають нові господарські комплекси, за умови забезпечення їх необхідною інфраструктурою.

Закон України "Про інноваційну діяльність" визначає інноваційну інфраструктуру як "сукупність підприємств, організацій, установ, їх об'єднань, асоціацій будь-якої форми власності, що надають послуги із забезпечення інноваційної діяльності (фінансові, консалтингові, маркетингові, інформаційно-комунікативні, кредитні, освітні тощо)" [2].

У Концепції розвитку національної інноваційної системи (НІС), схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 червня 2009 р. № 680-р, однією з підсистем НІС визначено інноваційну інфраструктуру. Основні її складові – виробнича, технологічна, фінансова, інформаційно-аналітична, експертно-консалтингова, а також наукові та технологічні парки, інноваційні центри та центри трансферу технологій, бізнес-інкубатори, технополіси та інші інноваційні формування, інжинірингові та експертно-консалтингові структури, інформаційні мережі науково-технічної інформації, інституційні державні та приватні інвестори [3].

В даний час список складових інфраструктури може доповнюватися новими елементами залежно від специфіки організації інноваційної діяльності.

Інноваційна діяльність починається з ідеї, автором чи носієм якої є інноватор як особистість або колектив інноваторів-одномумців, які поступово "розгортають" цю ідею, вдосконалюючи і доводячи її до завершеності у вигляді інноваційного продукту, що набуває суспільного визнання у процесі комерційного використання. Тобто основу інноваційної діяльності, її базисну субстанцію становить творча інтелектуальна праця інноваторів та їхніх колективів, яка реалізується завдяки творчим здібностям, кваліфікації і духовній харизмі особистості. Усе інше – це інфраструктура, що створює необхідні матеріально-технічні, ресурсні та загальносистемні умови для ефективної інноваційної діяльності [1].

Інноваційними вважають підприємства, які одночасно розробляють, виробляють і реалізують інноваційну продукцію, але можуть бути й такі, що лише розробляють, або виробляють, чи впроваджують її. На відміну від виробничих підприємств, технопарки, інноваційні центри, інноваційні бізнес-інкубатори – це передусім організаційно-господарські структури, основною місією яких є створення сприятливих умов для розвитку і підвищення ефективності інноваційної діяльності. Незважаючи на деякі відмінності у структурі цих формувань, усі вони тісно взаємопов'язані – це інноваційно-виробничі формування і,

водночас – інфраструктурні утворення, що забезпечують необхідні умови для виникнення ідей, розробки та впровадження у виробництво нових технологій, видів продукції та послуг.

Специфіка товарних ринків продовольства зумовлює наявність спеціалізованих елементів інфраструктури. Класифікуючи сукупність інфраструктур харчової та переробної промисловості, В. Чеботарьов виділяє: галузеву, продуктову, технологічну, техніко-економічну, організаційно-економічну структуру; за критерієм матеріаломісткості – функціональну, відтворювальну та ринкову інфраструктури. З погляду організації, управління та функціонування сучасної харчової та переробної промисловості вчений пропонує об'єднати усі вищезазначені структури в одну укрупнену інфраструктуру, яку називає – виробничо-комерційною [4, с. 160, 161].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджуючи інноваційну інфраструктуру на регіональному рівні, З. Герасимчук і Н. Куцай інноваційною інфраструктурою вважають сукупність спеціальних інноваційних інститутів і мереж, які взаємопов'язані між собою та забезпечують розвиток і підтримку всіх стадій інноваційного процесу в регіоні з метою підвищення його інноваційного потенціалу. Серед елементів регіональної інноваційної інфраструктури авторами виділено такі її види: 1) виробничо-технологічні структури (технопарки, наукові парки, бізнес-інкубатори, інноваційно-технологічні та інжинірингові фірми та центри, фірми, що виробляють імпортозамінну продукцію); 2) юридичні (податкові) консультації; 3) організації з підготовки і перепідготовки кадрів у сфері технологічного менеджменту (поява нової категорії фахівців з комерціалізації результатів НДДКР); 4) фінансові структури (бюджетні, позабюджетні, венчурні, страхові фонди, кредитно-гарантійні організації небанківського сектору, банки, фінансово-промислові групи, орієнтовані на технологічну інноваційну діяльність); 5) регіональні аналітичні центри інноваційного розвитку, віртуальні біржі; 6) кластери [5].

Мета статті – визначити компоненти інноваційної інфраструктури забезпечення розвитку харчової промисловості та напрями удосконалення функціональності її складових.

Результати дослідження. Узагальнюючи запропоновані в наукових джерелах підходи, а також специфіку харчової промисловості, нами сформована класифікація інфраструктури інноваційної системи харчової промисловості (рис. 1).

Інноваційна діяльність охоплює багато учасників, які мають власні цілі і відповідно до них формують організаційні структури, використовуючи інфраструктуру за потребою. Інноваційна активність великих і малих підприємств відрізняється через відмінності у стратегіях розвитку. Тому очевидна різноманітність елементів інноваційної інфраструктури: від консалтингових фірм і інноваційних центрів, що сприяють розвитку нового інноваційного бізнесу шляхом надання консультацій або проведення тренінгів, до індустріальних парків, які допомагають реалізувати інноваційні бізнес-проекти, надаючи спеціальні умови та фінансові преференції.

В Україні сформовано елементи інноваційної інфраструктури. За даними Держпідприємництва, в Україні 2014 року діяли: 226 фондів підтримки підприємництва, 480 бізнес-центрів, 79 бізнес-інкубаторів, 50 технопарків, 538 лізингових центрів, 3034 інвестиційних та інноваційних фондів і компаній, 4148 небанківських фінансово-кредитних установ, 4238 інформаційно-консультативних установ тощо.

Основними напрямками роботи зазначених об'єктів є підготовка та підвищення кваліфікації кадрів для підприємства та інформаційно-консультативна підтримка суб'єктів господарювання, зокрема малого та середнього бізнесу [6].

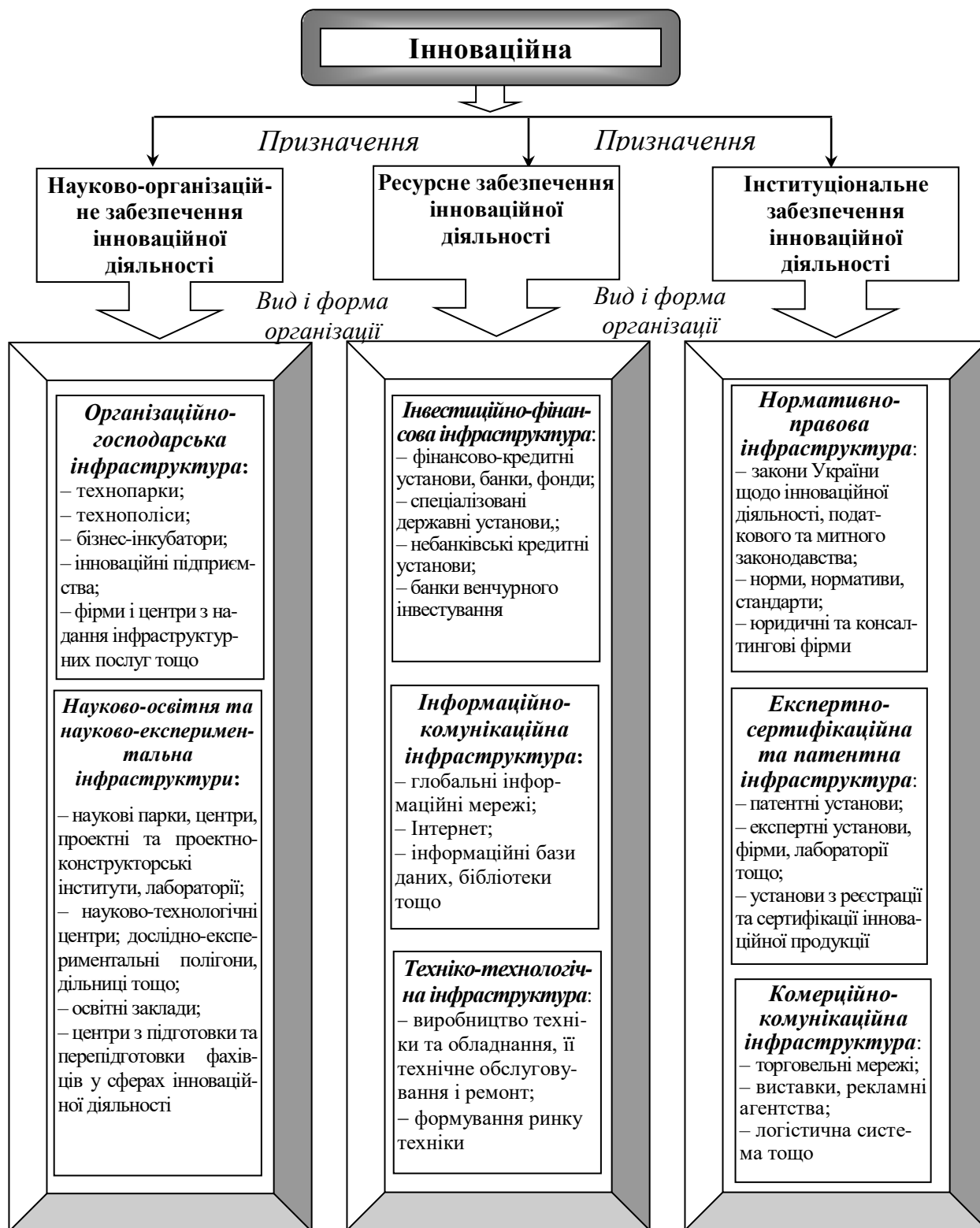

Рис. 1. Класифікація інфраструктури інноваційної системи харчової промисловості
Джерело: розробка автора.

Науковий пошук завжди починається з інформації. Необхідна підприємству інформація зосереджена в об'єктах *інформаційно-комунікаційної інфраструктури*: державних і наукових установах, торгово-промислових палатах, вищих навчальних закладах, бібліотеках, бюро, консультативних та інформаційних фірмах та агентствах, представництвах, виставках, ярмарках, Інтернеті та ін. Формами надання і поширення інформації можуть бути доповіді, інформаційні

бюлетені, книги, преса, рекламні видання, довідники, каталоги, електронні документи, радіо, телебачення, інформаційні звіти, зовнішня реклама, пошта, різновиди зв'язку тощо [7, 8].

Ефективний засіб *налагодження комунікації і трансферу інновацій* – автоматизована система формування інтегрованих міждержавних інформаційних ресурсів (АСФІМІР), запроваджена Українським інститутом науково-технічної та економічної інформації (УкрІНТЕІ), що дає змогу здійснювати оперативний моніторинг та обмін масивами інформації з користувачами України (розробниками, виробниками, споживачами наукоємних технологій і потенційними інвесторами) та операторами ринку інших країн, у тому числі й у галузях харчової промисловості. Відомості про нові розробки, винаходи, технології, відкриття, ноу-хау, вироби тощо поширюються електронними каналами, а також за допомогою періодичних видань, що розповсюджуються на території України та країн СНД. Разом з тим, УкрІНТЕІ надає консалтингові і маркетингові послуги для оприлюднення інвестиційних проектів й допомагає в пошуку джерел їхнього фінансування.

Потужним джерелом інформації в Україні є система Державної служби статистики. Усі вищезгадані структури створюють свої інформаційні системи спеціалізованої інформації у певних сегментах економіки, залежно від мети установи. Відповідно до потреб споживача, інформація класифікується, формалізується, узагальнюється. Проте різні джерела інформації не завжди однорідні, і тому ї складно порівнювати. Останнім часом особливо акцентується увага на проблемі недостатнього рівня забезпечення користувачів саме статистичною інформацією, зокрема, закритою є фінансова інформація підприємств.

Бізнес-центри призначені для сприяння розвитку малим бізнес-формуванням з перших кроків їхнього становлення. Основні функції бізнес-центрів полягають в інформаційному супроводі підприємств, пошуку інвесторів і замовників на їхні проекти, навчанні основам ведення бізнесу початківців, підборі досвідчених менеджерів, залученні зовнішніх експертів. Такі послуги зазвичай інвестуються з місцевих бюджетів, а також за рахунок коштів університетів і компаній – засновників бізнес-центрів. Вартість послуг, як правило, дещо нижча ринкової.

Бізнес-інкубатори та бізнес-центри різняться спектром пільгових послуг. Крім перерахованих вище послуг, бізнес-інкубатори надають малим підприємствам, на умовах оренди, обладнані офіси та приміщення, необхідні для виробництва продукції.

Загалом, бізнес-інкубатор – це юридична особа, створена для підтримки суб'єктів малого бізнесу на етапі становлення через надання виробничих приміщень, устаткування, організаційних, правових, фінансових, консалтингових та інформаційних послуг. Завдання бізнес-інкубатора: відбір суб'єктів малого підприємництва для розміщення в бізнес-інкубаторі; надання суб'єктам малого підприємництва освітніх, маркетингових, консалтингових та інших організаційно-управлінських рішень.

Наведене визначення близьке до визначень, застосовуваних у багатьох країнах. За даними найбільшої у світі асоціації Бізнес-інкубаторів, Національної асоціації бізнес-інкубаторів США, ключові елементи у визначенні інкубатора такі: надання рекомендацій з управління; технічне сприяння і консультування з врахуванням специфіки потреб молодих перспективних компаній; надання доступу до відповідних приміщень та гнучких умов оренди; надання спільних базових бізнес-послуг та обладнання; послуг з технічної підтримки; сприяння в одержанні фінансування, необхідного для зростання компанії [9]. Малі підприємства працюють в інкубаторах обмежений час (як правило, 2–3 роки), після чого поступаються місцем іншим.

Із досвіду США, типовий середній інкубатор має в своєму штаті трьох-чотирьох постійних працівників, займає площу приміщення у 150–300 кв. м, що достатньо для одночасного утримання в "інкубації" 10–15 малих компаній. Його річний бюджет становить у середньому один мільйон доларів.

У великих інкубаторах (з досвіду країн СНД) площа приміщення перевищує 3000 кв. м, у тому числі для надання в оренду близько 2000 кв. м, з можливістю розширення цього

приміщення. Споруда обов'язково має відповідати цілям і завданням інкубатора в фізичному й фінансовому плані. В іншому випадку підзагрозу ставиться основа інкубаційного проекту. Такі інкубатори пропонують адекватні орендні площі і професійні послуги ретельно відібраної групи резидентів і клієнтів, які можуть покрити близько 2/3 своїх витрат за три роки функціонування [10].

Специфіка виробництва харчових продуктів вимагає використання дорогої виробничої бази та дотримання відповідних санітарних стандартів. Дрібні виробники часто не в змозі фінансувати витрати на приведення об'єктів у відповідність до необхідних стандартів. Тому потенційні підприємці, які бажають виробляти, переробляти і продавати харчові продукти, зацікавлені в бізнес-інкубаторах для харчової промисловості.

При організації бізнес-інкубатора для харчових підприємств враховують малочисельність груп підприємців, до яких входять невеликі сімейні фірми (або фермерські господарства), що виробляють і постачають власну продукцію в магазини. Такі інкубатори організовують на території сільської місцевості з невеликою щільністю населення. Більшість підприємств – сезонні, і їм потрібно місце в інкубаторі протягом короткого періоду часу, наприклад, в період збору врожаю або для переробки фруктів і овочів. Резидентам, що починають свою діяльність в агропродовольчому інкубаторі, інколи потрібно менше 20 годин на місяць для виробництва своєї продукції. Тому виробники не залишаються працювати в інкубаторі на постійній основі, але залежно від їхніх потреб, вони можуть орендувати обладнання і виробничий простір певний час. Для виконання програм їм надаються склади, виробничі та офісні приміщення. Таким чином, використання загальної робочої зони і устаткування у бізнес-інкубаторі для харчової промисловості знижує виробничі витрати і дає змогу ефективніше використовувати кошти.

Бізнес-інкубатори для харчової промисловості потребують спеціального облаштування приміщення. Вимогами до харчової продукції є маркування, дотримання технологічного процесу виробництва, дизайн упаковки, встановлення терміну зберігання та адаптація рецептів до потреб ринку. Зовнішні експерти, що залучаються до роботи у бізнес-інкубаторі на договірній основі, надають консультації, проводять семінари, навчання та практичні тренінги.

Оскільки бізнес-інкубатори виконують соціальну місію, вони мають в основному функціонувати як некомерційні організації у формі державно-приватного партнерства між кількома партнерами. Законодавство в Україні не передбачає широкого спектра організаційних структур господарюючого суб'єкта бізнес-інкубатора, як це передбачено в інших країнах. У цьому сенсі потрібне удосконалення законодавства, зокрема нормативно-правових актів, що визначатимуть функціонування бізнес-інкубаторів як некомерційних організацій.

В Україні перший бізнес-інкубатор (БІ) був створений 1998 року в м. Біла Церква за ініціативи місцевої влади та фінансової допомоги Інституту "Відкрите суспільство" (Нью-Йорк, США). Бізнес-інкубатор відкрито як неприбуткову організацію відповідно до положень "Концепції створення і розвитку бізнес-інкубаторів" за погодженням з Державним центром зайнятості Міністерства праці і соціальної політики України. Його діяльність спрямована на реалізацію Закону України "Про державну підтримку малого підприємництва" від 19.10.2000 р., розпорядження Президента України від 23 січня 1996 р. "Питання створення технопарків і інноваційних структур інших типів", Закону України "Про національну Програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні" від 21.12.2000 р. [11].

Відповідно до означених нормативно-розпорядчих документів, основні цілі та завдання Білоцерківського бізнес-інкубатора наступні: 1) сприяння розробці та впровадженню нових технологій, систем інформаційної підтримки інноваційної діяльності, спрямованих на структурну модернізацію економіки та підвищення її конкурентоспроможності на світовому ринку; 2) підтримка розвитку малих господарських формувань, надання їм навчальної,

консультативної та тренінгової допомоги, професійна підготовка суб'єктів малого та середнього бізнесу.

За період існування бізнес-інкубатор набув досвіду взаємодії з регіональним бізнес-середовищем. Було підготовлено понад 6 тис. бізнесменів-початківців, залучено до бюджету м. Біла Церква понад 4,5 млн дол., працевлаштовано понад 2 тис. осіб.

Протягом 1998 року створено перше об'єднання українських бізнес-інкубаторів – Асоціацію українських бізнес-інкубаторів та інноваційних центрів (УАБІЦ). Членами Асоціації стали 110 фізичних і 58 юридичних осіб, з них сім іноземних членів. Це переважно керівники бізнес-інкубаторів, центрів підтримки підприємництва та інших громадських організацій, успішні підприємці, науковці, українські та закордонні консультанти. Впродовж всього періоду функціонування Асоціації за фінансової підтримки міжнародних фондів соціальної адаптації та "Відродження", в межах реалізації програмних заходів Міжнародного фонду "Євразія", Інституту "Відкрите суспільство", були впроваджені проекти на суму понад 820 тис. дол. США.

У межах програм Асоціації бізнес-інкубаторів, спрямованих на організацію і підтримку розвитку бізнес-структур, надано методичну допомогу та профінансовано понад 20 проектів у 17 регіонах України. Організовано навчання, під час яких підвищили кваліфікацію понад 200 представників персоналу структур підтримки підприємництва. До навчання залучалися провідні спеціалісти з Польщі, Німеччини, Франції, США, Бельгії, Люксембурга. 60 осіб пройшли стажування та навчання в США, Польщі, Німеччині, Франції, Китаї [11].

Нині бізнес-інкубатори організовані і функціонують при багатьох вищих навчальних закладах усіх областей України, де реалізуються різноманітні інноваційні проекти, у тому числі й у галузях з виробництва харчової продукції.

Технологічні парки – це широкомасштабні інноваційні центри, в яких, крім усіх перерахованих вище видів послуг, забезпечуються умови, максимально сприятливі для реалізації науково-технічних інноваційних проектів, виконуваних спільними зусиллями наукових центрів і промисловості. Технопарки створюються переважно великими науковими центрами (у США це найчастіше університети) на впорядкованій території, облаштованій першокласною інженерною, науково-виробничою, інформаційною та соціальною інфраструктурою. Головна мета технопарку – залучити представників великого бізнесу, що працюють у галузях високих технологій, для здійснення розробок інноваційних продуктів силами фахівців наукового центру за рахунок коштів залучених компаній.

Остання редакція Закону України "Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків" (від 16.07.1999, № 991-ХІV) визначає технологічний парк (технопарк) як юридичну особу або групу юридичних осіб (учасників технопарку), що взаємодіють на договірних засадах, але без злиття капіталу та створення юридичної особи з метою організації та виконання проектів у технологічних парках щодо виробничого впровадження інноваційних розробок наукоємної продукції, нових технологій та забезпечення промислового виробництва конкурентоспроможної на вітчизняному й світовому ринках продукції [12].

Окремі технопарки спрямовують свою діяльність на інноваційний розвиток харчової промисловості. Для сприяння виконанню інноваційних проектів у сфері продовольчого забезпечення 2007 року створено технологічний парк "Агротехнопарк", пріоритетними напрямками якого у сфері інноваційного розвитку харчової промисловості є: 1) високопродуктивні технологічні комплекси, техніка та засоби механізації для галузей сільського господарства, переробної та харчової промисловості; 2) комплекси, обладнання і технологічні процеси зберігання та глибокої переробки сировини рослинного і тваринного походження, нова продукція та матеріали, харчові продукти з високими оздоровчо-профілактичними властивостями; 3) виробництво, обладнання і технологічні процеси переробки та утилізації відходів, альтернативні джерела енергії та енергетична сировина в агропромисловому комплексі [13].

Пріоритетними напрямками діяльності технопарку "Напівпровідникові технології та матеріали, оптоелектроніка та сенсорна техніка" (2001 р., Інститут фізики напівпровідників НАН України, м. Київ) у сфері харчової промисловості визначено:

– прилади, системи, елементи й вироби на їхній основі для діагностики й розпізнавання хімічних, біологічних, технологічних середовищ з метою їх використання в біотехнологіях, медицині, фармацевтичній, харчовій й переробній промисловості, екологічному моніторингу;

– технології, виготовлення покриттів, у тому числі рулонних, пакувальних і плівкових матеріалів, а також вироби з них для фармацевтичної, поліграфічної, електронної, харчової й переробної промисловості.

У напрямі розробки інноваційних біопаливних технологій працюють чотири технопарки: "Агротехнопарк", "Яворів", "Київська політехніка", "Інститут технічної теплофізики".

Формування потужної мережі технологічних та наукових парків сприяє швидшому впровадженню ринкових відносин у науково-технічній сфері, ефективному використанню ресурсів при здійсненні інновацій та результативній реалізації наукоємних проектів.

Науковий парк, на відміну від технопарку, передбачає обов'язкове формування цього елемента інноваційної інфраструктури навколо вищого навчального закладу та/або наукової установи шляхом об'єднання внесків засновників для організації, координації, контролю процесу розробки і виконання проектів наукового парку [14].

За даними Міністерства освіти і науки України, відповідно до Закону України «Про наукові парки», 2013 року міністерством погоджено рішення про створення ще 11 наукових парків.

Вже багато років влада України замислюється над створенням *індустріальних парків (ІП)*. Відповідно до Закону України "Про індустріальні парки" (2012 р.), "індустріальний парк" – це облаштована інфраструктурою територія, на якій здійснюється господарська, науково-дослідна, інформаційна та телекомунікаційна діяльність. За задумом авторів Закону, – це мають бути локалізовані території, де розміщуватиметься лише промислове виробництво. Це дасть змогу перенести промисловість за межі населених пунктів. На окремій території створюється професійна керуюча компанія (як юридична особа), що зобов'язана займатися облаштуванням індустріального парку та залученням учасників ринку для здійснення інноваційної і господарської діяльності. Отже, вигода для бізнесу полягає у тому, що підприємці матимуть справу не з бюрократичним ланцюгом чиновників, а лише з чиновниками керуючої компанії. На переконання законотворців, цей законодавчий акт має підвищити інвестиційну привабливість України і дасть можливість впродовж чотирьох років залучити 8 млрд дол. США прямих іноземних інвестицій [15].

Індустріальні парки успішно функціонують в усьому світі, створюючи імпульс для нових високотехнологічних виробництв. Перші такі проекти в Європі створювалися скоріше як кластери, які сприяли конкурентоспроможності кожної з компаній-учасників за рахунок концентрації підприємств галузі на одній території. Досвід багатьох країн, на який посилаються інвестиційні агентства, показує, що створити індустріальний парк нескладно, а вкладені в нього кошти швидко повертаються. У Туреччині перший індустріальний парк з'явився 2002 року. Лише за вісім років створено 148 парків, які залучили до країни сотні міжнародних компаній. За цей час ВВП Туреччини виріс майже в три рази – від 231 млрд дол. за 2002 р. до 736 млрд дол. США за 2010 р., а експорт – від 36 млрд дол. до 114,0 млрд дол. США. Чехія за 2000–2005 роки створила 100 індустріальних парків, причому більшу їх частину за рахунок державного та місцевих бюджетів. Інвестувавши близько 200 млн євро, через п'ять років країна отримала 9 млрд євро інвестицій і 70 тис. нових робочих місць. Розвивають індустріальні парки й інші країни світу. Так, у США діють понад 400 парків, у Польщі – близько 50 [16].

Ідея створення індустріальних парків спрямована на стимулювання і залучення інвесторів. В Україні тема створення індустріальних парків після ліквідації режиму спеціальних економічних зон (з початку військових дій на сході країни) поступово зійшла нанівець. З одного боку, якщо немає ніяких особливих умов і преференцій – значить, немає ніякої дискримінації бізнесу, а з іншого – немає стимулів – немає інвестицій.

Комітет ВР з питань промислової політики та підприємництва зробив спробу спростити регуляторний режим для тих, хто створює нові виробництва і розвиває порожні території.

У червні 2015 р. парламент у першому читанні прийняв законопроект №2844 "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо зняття регуляторних бар'єрів для розвитку мережі індустріальних парків в Україні)". Головна мета законопроекту – залучення інвестицій в реальний сектор економіки, створення майданчиків для нових виробництв. Досягти цього планується через скорочення регуляторних бар'єрів для бізнесу. Очікується, що цей закон врегулює вимоги до управляючих компаній індустріальних парків (ІП) і створить стимули для приходу виробничих підприємств в Україні. Документ також передбачає розширення сфери діяльності парків. Наприклад, якщо раніше учасники індустріальних "хабів" могли господарювати у сфері промислового виробництва, науково-дослідної діяльності та діяльності у сфері Інтернет-технологій (ІТ), тепер вони зможуть також розвивати переробну промисловість. А для більшої зацікавленості – отримувати відчутні преференції. Автори законопроекту пропонують звільнити ІП з їх керуючими компаніями від орендної плати за землю протягом перших трьох років діяльності. Якщо ж ініціатором створення ІП виступає орендар земельної ділянки, він може без попереднього узгодження з орендодавцем передати частину землі в суборенду безпосереднім учасникам індустріального парку. З одного боку, це може спровокувати численні земельні скандали, з іншого – максимально спростити землевідведення [17].

У даний час в Україні зареєстровані такі індустріальні парки:

1. "Долина" (м. Долина, Івано-Франківська обл.).
2. "Славута" (м. Славута, Хмельницька обл.).
3. "Львівський індустріальний парк" Рясне-2 "(м. Львів).
4. "Індустріальний парк" Коростень" (м. Коростень, Житомирська обл.).
5. "Індустріальний парк" Центральний" (м. Кременчук, Полтавська обл. - 168,5 га) – має інноваційні проекти у харчовій промисловості.
6. "Свема" (м. Шостка, Сумська обл.).
7. "Соломоново" (м. Соломонове, Закарпатська обл.).
8. "Перший український індустріальний парк" (сел. Велика Димерка, Київська обл.).
9. "BIONIC Hill" (м. Київ).
10. "iPark" (с. Візірка, Одеська обл.).
11. "Кривбас" (м. Кривий Ріг, Дніпропетровська обл.).
12. "Тростянець" (м. Тростянець, Сумська обл.) [17].

У 2013 році на Львівщині розпочав роботу Національний проект "Індустріальні парки України", що передбачав будівництво ще 10 індустріальних парків з сучасною інженерною та сервісною інфраструктурою.

Основний сенс парків – сприяння діяльності бізнесу на певній території. Водночас, за умов кризового бізнес-середовища та складного інвестиційного клімату в Україні індустріальні парки найбільше потрібні для соціального розвитку регіонів. Вони на тривалий термін могли б забезпечити зайнятість населення у потенційно депресивних регіонах.

Проте нині в Україні розвиток індустріальних парків зупинився. Створювати їх в Україні й надалі буде проблематично, незважаючи на ухвалений Закон, оскільки багато чого незрозуміло. Зокрема незрозуміло, яким реально має бути індустріальний парк, хто має фінансувати підготовку та розвиток цих парків, і хто буде ними керувати. Навіть якщо з'являться бюджетні кошти, фінансування держпроектів передбачатиме пільги, які за певних умов можуть бути небезпечними. По-перше, ці пільги легко можуть перетворити будь-який

проект упрітву, яка буде поглинати кошти. По-друге, в Україні завжди знайдеться хтось, хто захоче використати пільги виключно в своїх інтересах як шпарину для ухиляння від сплати податків, блокуючи при цьому діяльність сумлінних конкурентів, а іноді й цілих галузей. Очевидно одне – проекти індустріальних парків мають бути інвестиційними, високотехнологічними, мати реальні інноваційні складові. Інакше надавати преференції немає сенсу.

За умов сьогочасних глобальних економічних відносин поживлення інноваційного розвитку, підвищення конкурентоспроможності регіонів і держави в цілому має здійснюватися шляхом удосконалення ринкових механізмів, що компенсуватимуть різні деструктивні та стихійні процеси. Вирішити ці завдання можливо на основі застосування гнучких форм кооперації, сприяння інтеграції окремих суб'єктів підприємництва та координації їхньої взаємодії. Досвід розвинених країн світу проказує, що виникнення нових інтегрованих, галузево-територіальних об'єднань – *кластерів* – зумовлене кардинальними змінами в організації виробництва, які відбуваються на національних та міжнародному рівнях.

Чинне в Україні законодавство не наводить однозначного трактування поняття кластер, не визначає їхні види та заходи сприяння організації цих структур, однак описує передумови їхнього створення, організаційно-правові форми об'єднань у різних сферах і галузях економічної діяльності.

Територіальна локалізація – це ключова ознака, що відрізняє кластери від інших організаційних форм інтегрованих формувань. Таким чином, кластер – це група взаємопов'язаних, географічно локалізованих компаній, науково-дослідних центрів, вузів, інфраструктури, виробників устаткування, комплектуючих, спеціалізованих виробничих послуг та інших взаємодоповнюючих організацій для досягнення позитивного господарського ефекту й посилення конкурентних переваг компаній у кластері, а також самого кластера загалом [18].

Інноваційний кластер – це цілісна система підприємств та організацій з виробництва готового інноваційного продукту, що включає весь інноваційний ланцюг від розвитку фундаментальної наукової ідеї до виробництва та дистрибуції готової продукції [19]. Однією з найважливіших передумов розвитку інноваційних кластерів є державна підтримка створення інноваційної інфраструктури: сервіс-центрів, бізнес-інкубаторів, центрів трансферу технологій, венчурних фондів, технопарків тощо. Важливу роль у запровадженні кластерної моделі розвитку відіграють також спеціальні організації, які відповідають за побудову та реалізацію кластерної політики держави.

Стратегії розвитку усіх регіонів України, як правило, передбачають формування кластерних об'єднань і, в переважній своїй більшості, передбачають функціонування інноваційних кластерів розвитку харчової промисловості та сільського господарства. Серед активно працюючих харчових кластерів слід відзначити три кластери Запорізької області [20]:

- інноваційно-технологічний кластер «АгроБум» (м. Мелітополь);
- медовий кластер «Бджола не знає кордонів» (м. Мелітополь);
- харчовий кластер «Купуй запорізьке! Обирай своє!».

Сучасна науково-освітня інфраструктура – це потужний комплекс навчальних закладів (університети, коледжі, школи), регіональних і корпоративних центрів і курсів, що організують навчання основам інноваційного бізнесу в традиційній та дистанційній формах. Масштаби цього комплексу і показники його якості визначає зростаючий попит на освічені, кваліфіковані кадри у різних галузях знань і практичної діяльності. Саме такі фахівці є нині стратегічним інноваційним ресурсом будь-якої компанії, що прагне до довготривалого успіху на ринку. Практично всі вищі та середні навчальні заклади України включають до своїх програм підготовку фахівців з маркетингу, інноваційного менеджменту, управління об'єктами інтелектуальної власності. Однак проблемним питанням лишається

низький рівень підготовки фахівців і відсутність у вітчизняній економіці масового попиту на підприємств технологічних спеціальностей – потенційних виробників інноваційних технологій.

Сучасна *науково-експериментальна інфраструктура*, від якої певним чином залежить розвиток інших складових інноваційної інфраструктури, нині потерпає від проблем. В Україні зберігаються глибокий розрив між виробництвом, наукою, освітою та ефективністю технологічного обміну. Зіткнувшись з відсутністю інвестицій та кризою ідей, наука чекає нового прориву, однак цьому перешкоджає тривала економічна криза. За останні 20 років інтерес до науки з боку держави та бізнесу істотно знизився. Фінансування наукових досліджень постійно скорочується.

Значна частина наукових центрів, навіть у розвинених країнах, також опинилася в умовах постійного урізання бюджетів. Нещодавно ЄС наполягав на тому, щоб виділяти на всі наукові дослідження 3% від ВВП союзу, або близько 600 млн євро. Однак нині в Брюсселі стверджують, що вистачить і 200 млн. Приватні компанії всього світу, за даними американського Центру Брукінгса, за останні десять років зменшили інвестиції в теоретичну науку на 40%, зосередившись на виробництві та удосконаленні вже існуючих винаходів.

За результатами дослідження американської аналітичної корпорації RAND, кількість студентів, що навчаються на технічних спеціальностях в 10 найбільших інститутах світу, зменшилася на 15% [21, с. 30].

За умов рухомо-нестійкої системи національної економіки України розвиток *техніко-технологічної інфраструктури* харчової промисловості в країні відбувається надто мляво. За 2014 рік виробництво машин та устаткування для виробництва харчової продукції знизилося на 26,3%, порівняно з минулим роком. Не сприяє збільшенню обсягів виробництва вітчизняної техніки та устаткування для харчової і переробної промисловості чинний Закон України "Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу". Закон декларує, що створення і виробництво техніки та обладнання для АПК, її технічне обслуговування і ремонт, а також формування інфраструктури ринку техніки, є пріоритетними напрямками розвитку національної економіки. Закон визначає основні засади державної підтримки розвитку цієї галузі, насамперед шляхом щорічного виділення з державного бюджету України коштів у сумі до 1% загальних видатків бюджетних витрат. Таким чином, у даний час розвиток техніко-технологічної інфраструктури відбувається за рахунок імпортного устаткування.

Інновації завжди потребують чималих інвестицій, джерелами яких можуть бути асигнування бюджетів усіх рівнів, іноземні інвестиції, власні кошти організацій, а також акумульовані у формі фінансового капіталу, тимчасово вільні кошти організацій, фінансово-кредитних установ та заощадження населення. Рух коштів відбувається за допомогою об'єктів *інвестиційно-фінансової інфраструктури*.

До інноваційно-фінансової інфраструктури відносять суб'єктів економічної діяльності, що формують фінансовий сектор: банки, небанківські кредитні установи, інститути спільного інвестування, страхові компанії, недержавні пенсійні фонди, лізингові й факторингові компанії, компанії з управління активами. Фінансову інфраструктуру в Україні представляють державні фінансові органи управління (Рахункова палата, Міністерство фінансів, Державне казначейство, Державна податкова адміністрація, Державна контрольно-ревізійна служба тощо), органи управління фондами соціального страхування, Пенсійним фондом та органи, що здійснюють регуляторну діяльність (Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг, Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку). В організаційній фінансовій інфраструктурі особливе місце займає центральний банк як державний регулятор всієї банківської системи.

Для залучення інвестиційних коштів в державні інноваційні проекти, а також інформування потенційних інвесторів про інвестиційний потенціал України створено Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України

(Держінвестпроект України), що є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України. За 2014 рік для узагальнення інформації щодо можливостей фінансування інноваційної діяльності в регіонах України, а також поширення її серед потенційних інвесторів, Держінвестпроект створив електронну базу даних інвестиційних пропозицій і регіональних проектів, що розміщується на веб-платформі <http://projectsmarketplace.com.ua>. До бази даних вже внесено майже 700 об'єктів для інвестування, з яких 502 пропонується потенційному інвестору, зокрема й інфраструктурні проекти, що можуть реалізовуватися з використанням інструментів державно-приватного партнерства.

Впродовж 2014 року Держінвестпроектом розглянуті 15 інвестиційних проектів у різних галузях економіки. Залучено інвестицій: 109623 тис. грн, 5436 тис. дол. США, 262 тис. євро. На жаль, проекти в галузі харчової промисловості не розглядалися.

Нормативно-правова інфраструктура харчової промисловості в Україні являє собою систему підтримки інноваційних процесів, а також мережу правових інститутів і фахівців, що забезпечують практичне застосування нормативно-правової бази. Цей вид інноваційної інфраструктури об'єднує кілька груп: 1) закони про охорону прав інтелектуальної власності; 2) правові акти, що стимулюють науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи в промисловості й регулюють процеси передавання результатів наукових досліджень у сфері їх використання; 3) нормативно-правові акти, що визначають умови створення та діяльності різних інститутів підтримки і забезпечення підприємницького бізнесу, його інноваційної інфраструктури; 4) правове забезпечення діяльності малого і середнього бізнесу; 5) система міжнародних стандартів управління якістю харчової продукції.

Вітчизняна інноваційна законодавчо-правова база продовжує формуватися і має багато проблем, що гальмують співпрацю науки і бізнесу та розвиток інноваційних процесів, серед них: низький рівень залучення нематеріальних активів до господарського обороту і практично повна відсутність цивілізованого ринку інтелектуальної власності; невизначеність процедур і відсутність ефективних механізмів врегулювання спорів щодо прав власності на результати НДДКР, що виконуються державними установами; тривалість термінів розгляду заявок і видачі патентів; недосконалість національної системи підготовки патентознавців, фахівців з управління інтелектуальною власністю й інноваційних менеджерів; відсутність спеціалізованих судів з врегулювання спорів щодо прав інтелектуальної власності.

Виробництво продукції харчової промисловості має регулюватися державою шляхом встановлення, обов'язкових для виконання, вимог безпеки харчових продуктів та параметрів їх якості. Нормативно-правове державне регулювання у харчовій промисловості здійснюється за допомогою Державних програм розвитку, Законів України, Постанов, Розпоряджень та інших нормативних документів загального і галузевого спрямування, яких можна нарахувати понад 100.

Незважаючи на прийняття значної кількості законів, які регламентують питання виробництва та якості харчових продуктів, ціноутворення, наукової та інноваційної діяльності тощо, правове регулювання харчової промисловості потребує комплексного доопрацювання.

Висновки

Інноваційна інфраструктура в Україні наразі залишається недостатньо розвинутою, функціонально неповною. Вона не охоплює усіх ланок інноваційного процесу. Інноваційне середовище харчової промисловості фактично позбавлене підтримки венчурних фондів та центрів трансферу технологій. Залишається без належної уваги діяльність науковців та фахівців, які мають завершені науково-технічні розробки. Не в повному обсязі використовуються науковий та освітній потенціал вищих навчальних закладів, потенціал сфери інформаційно-комунікаційних інструментів, технологій виробництва наукоємної продукції, бази інформаційних ресурсів, зокрема економічної та науково-технічної

інформації, науково-технічних досягнень, технологій. Відсутній механізм стимулювання та стратегія розвитку інноваційної інфраструктури.

Інноваційна інфраструктура харчової промисловості України є надто нестабільною через дефіцит і недостатню збалансованість фінансових ресурсів, відсутність чітких пріоритетів держави, що мали б сприяти активізації розвитку усіх її напрямів. Науково-технічні розробки та їх впровадження – це одна з найбільш неврегульованих сфер економіки. Серед причин такого занепаду інтелектуального потенціалу слід виділити не лише недостатній рівень фінансування, а й відсутність єдиної продуманої державної підтримки інноваційних процесів.

Література

1. Якубовський М. Інфраструктура – фактор прискорення інноваційного розвитку промисловості / М. Якубович, В. Щукін // Економіка України. – 2007. – №2. – С. 27–38.
2. Закон України "Про інноваційну діяльність". № 40-IV від 04.07.2002 / Офіційний сайт Верховної Ради України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/40-15>
3. Концепція розвитку національної інноваційної системи / Розпорядження КМУ №680–р від 17 червня 2009 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/680-2009-%D1%80>.
4. Чеботарьов В.А. Державна регуляторна політика інноваційної структурної трансформації харчової та переробної промисловості: монографія / В.А. Чеботарьов. – Луганськ : ДЗ ЛНУ, 2011. – 448.
5. Герасимчук З.В. Організаційно-економічний механізм становлення інноваційного потенціалу регіону : монографія / З. В. Герасимчук, Н. С. Куцай. – Луцьк : РВВ ЛНТУ. – 2011. – 216 с.
6. У регіонах діють об'єкти інфраструктури підтримки МСП // Державна регуляторна служба. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dkrp.gov.ua/info/3040.htm>
7. Коваленко О. В. Інформаційна підтримка підприємств малого агробізнесу / О. В. Коваленко // Економіка АПК. – 2012. – № 7. – С. 120–127.
8. Коваленко О. В. Бізнес-інформація для сільського підприємця: інноваційний аспект / О. В. Коваленко // Вісник Житомирського нац. агрокол. ун-ту. – 2012. – №2(32), Т. 2. – С. 182–190.
9. Business Incubation FAQs // The National Business Incubation Association. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbia.org/resources/business-incubation-faq>
10. Модель бізнес-інкубатора. Дорожня карта бізнесу – 2020 // МЭП USAID – макроекономічний проект. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://macroproject.net/cms/uploads/model_biznes_-_inkubatora_k.zasjadly.pdf
11. Микола Пааль. Використання технологій бізнес-інкубації в Україні / Микола Пааль // Економічний Часопис-XXI. – 2001. – №5. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://soskin.info/ea/2001/5/zmist.html>
12. Закон України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» № 991–XIV від 16.07.1999 р. / Офіційний сайт Верховної Ради України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/991-14>
13. Технологічні парки України // Державне агентство з питань електронного урядування України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.dknii.gov.ua/?q=print/1065>
14. Закон України „Про наукові парки” № 1563-VI від 25 червня 2009 р. / Офіційний сайт Верховної Ради України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1563-17>

15. Щербина Сергій. Індустріальні парки – чергові бюджетні дірки? / Сергій Щербина // Економічна правда. – 26 червня 2013. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/publications/2013/06/26/382134/>
16. Гриневская А. Здесь будет город парк / А. Гриневская // Инвестгазета. – 2013. – №35. – С. 44–45.
17. Чиж Алла. Парковая зона / Алла Чиж, Игорь Самойленко // Бізнес. – 2015. – №23 (1166). – С. 6.
18. Концепція створення кластерів в Україні. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://biznes.od.ua/index.php?id=499&Itemid=33&option=com_content&task=view
19. Шовкалюк В.С. Кластери та інноваційний розвиток України / В.С. Шовкалюк // Створення та функціонування інноваційних кластерів. Інформаційно-аналітичні матеріали Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.dknii.gov.ua/images/stories/Stvor_ta_funk_klasteriv.pdf
20. Соколенко С. Ринкова економіка на основі виробничих кластерів / С. Соколенко / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ucluster.org/blog/2012/04/rinkova-ekonomika-na-osnovi-virobnichikh-klasteriv/>
21. Сивоконь П. Перед рассветом / П. Сивоконь // Инвестгазета. – 2013. – №30–31. – С. 30–32.